

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

YASAMA DÖNEMİ

24

YASAMA YILI

2

**KADIN ERKEK FIRSAT EŞİTLİĞİ ALT
KOMİSYONU**

TUTANAK DERGİSİ

04 Nisan 2012 Çarşamba

KADIN ERKEK FIRSAT EŞİTLİĞİ ALT KOMİSYONU

GÖRÜŐME TUTANAKLARI

04 Nisan 2012 arŐamba

---0---

K O N U

	<u>Sayfa</u>
“Kadın Erkek Fırsat EŞitliği ve Anayasa” konulu alt komisyonda, Marmara Üniversitesiinden DoÇ. Dr. Osman CAN’ın sunumu	1:19

İ Ç İ N D E K İ L E R

	<u>Sayfa</u>
BİRİNCİ OTURUM	1:19
DoÇ. Dr. Osman CAN	1:16, 17:19
Ayşe Nedret AKOVA	(Balıkesir) 11, 14, 15, 16, 17
Dilek YÜKSEL	(Tokat) 15
Mehmet Kasım GÜLPINAR	(Şanlıurfa) 16:17, 18:19

AÇılma Saati: 14.24

Kapanma Saati: 15.24

KADIN ERKEK FIRSAT EŞİTLİĞİ KOMİSYONU

BİRİNCİ OTURUM

04 Nisan 2012 Çarşamba

Açılma Saati: 14.24

ALT KOMİSYON BAŐKANI: Canan CANDEMİR ÇELİK (Bursa)

----- 0 -----

BAŞKAN – Kadın Erkek Fırsat EŐİtlıĐi Komisyonumuzun alt komisyonu olarak oluŐturulan “Kadın Erkek Fırsat EŐİtlıĐi ve Anayasa” konulu alt komisyon çalıŐmamızın 9’uncu Toplantısı’ nı açıyorum. Hepiniz hoŐ geldiniz.

Bu konuda çok değerli akademisyenlerimizi ve sivil toplum kuruluŐlarımızın temsilcilerini dinledik. Gerçekten hepsinden çok istifade ettik. Bugün de Marmara Üniversitesi’nden yine anayasa konusunda çok ciddi çalıŐmalar yapmıŐ olan Osman Can Hocamız var. Biz sözü uzatmadan, kendilerini dinlemek istiyoruz.

Buyurun Hocam.

DOÇ. DR. OSMAN CAN – Efendim, öncelikle davetiniz için çok teşekkür ediyorum, onurlandırdınız. Türkiye Büyük Millet Meclisine, ulusun iradesinin temsil edildiği mekâna çağrılı olmak, görüŐlerimin en azından dinlenebilir olduğunu hissettirmek benim açımdan hakikaten onur verici bir değerlendirme. Őahsınıza, Cumhuriyet Halk Partisi temsilcilerine, AK PARTİ ve diğer partiler, Milliyetçi Hareket Partisi ve BarıŐ ve Demokrasi Partisi temsilcilerine de bu nedenle ayrıca teŐekkürlerimi ve minnetimi ifade etmek istiyorum.

Ben anayasa hukuku uzmanıyım, hem uygulamanın içinden hem teorik çalıŐmaların içinden elde ettiğim bazı deneyimlerle bir Şeyler anlatmaya alıŐyorum. Konu tabii kadın-erkek eŐİtlıĐi ama sanırım bununla ilgili yeteri kadar zaten uzman dinlemiŐsinizdir. Yani Türkiye’de kadın-erkek eŐİtlıĐi konusunda, özellikle 80’lerden sonra yapılan çalıŐmalar vardır, hem Osmanlı Dönemi alıŐmaları var, ondan sonraki dönem çalıŐmaları vardır; o çalıŐmalar çerçevesinde biz Türkiye’de kadın-erkek eŐİtlıĐi konusundaki mücadelenin ta Osmanlı Döneminden baŐladıĐını, o dönemlerde feminist hareketlerin önemli ölçüde zirve yaptığını... Halide Edip Adivar da kadın hakları konusunda önemli çalıŐmalar içerisinde oldu daha sonraki dönemlerde zaten.

Kadın-erkek eŐİtlıĐi konusunda uzman bir insan değilim, bir anayasacıyım, “Ben buraya gelince acaba ne anlatabilirim?” diye... Birinci olarak: Ben belki sadece bir ereve sunabilirim ve bu

çerçeveyle ilgili olarak sizin sorularınız varsa bu soruları memnuniyetle cevaplandırabilirim. Belki böyle bir yol haritası ortaya koyarak belki ilerleyebiliriz ama belki “kadın-erkek eşitliği” konusu ve Anayasa arasındaki ilişkiye değinmek lazım. Türkiye, Anayasa tartışması yapıyor, toplum mobilize olmuş durumda, toplum çok ciddi bir şekilde Ankara'nın ve siyasetin de önüne geçecek şekilde Anayasa'ya yönelik taleplerini dile getirmekte ve bu açıdan bakıldığında Türkiye bir devrim sürecini aslında yaşıyor yani toplumun tetiklediği ve toplumun önemli ölçülerde force ettiği, bu noktaya kadar getirdiği bir süreç. Ben, bu bağlamda öncelikle biraz anayasa meselesine, biraz anayasa tarihimiz meselesine bir girmek isterim kısa bir şekilde, umarım çok fazla sıkıcı olmam.

1876 ile başlayan anayasalarımızda kadın-erkek eşitliğine yönelik herhangi bir değerlendirme yok, kişi bazlı bir değerlendirme vardır ya da Osmanlı tabiiyeti tarzı bir değerlendirme vardır. 1909 değişikliklerinde Anayasa'da bireysel özgürlükler konusunda daha ileri düzeyde adımlar atılıyor. Örneğin basın özgürlüğü konusunda sansür yasağı çok açık ve net olarak Anayasa'ya konmuş durumda, cemiyet kurma özgürlükleri getiriliyor, ki bu da 1909 değişiklikleriyle sağlanmış olan şey. E, 1921 Anayasamızın çok farklı bir yeri vardır. 1924 Anayasası'nda “Türklerin özgürlükleri” -yani özellikle bu ifade çok önemli- “Türklerin kamu hakları” diye ifadeler vardır. Bu çerçevede bir bakış açısı vardır 1961 ve 82 anayasalarına da bakıldığında. Bireysel özgürlük açısından süreçlere bakılıyor, kadın-erkek eşitliği açısından Anayasa'ya yansımış çok fazla bir şey yok.

Sosyal devlet ilkesinin anayasal sistemimize girmesiyle birlikte kadın-erkek eşitliği meselesinin bir sosyal devlet sorunu olarak algılandığını görüyoruz. “Sosyal devlet sorunu” dediğimiz zaman şöyle: Kadın, sakatlar, ihtiyarlar, yaşlılar, çocuklar, vesaire yani bu şekilde, sonradan kazanılmış ya da doğuştan kazanılmış bazı arazlar, bazı eksiklikler ya da engeller nedeniyle diğer insanlar gibi yaşamını sürdüremeyenler kategorisinde daha çok değerlendiriliyor. Ancak 2004 Anayasa değişikliği ile birlikte anayasal sistemimize ilk defa kadın-erkek eşitliği konusunda bir ifade ekleniyor ama yanlış bilmiyorsam 2001 yılında da bu yönde bir mücadele vardır, ki bu mücadele verildiği zaman Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü bu mücadelenin önemli bir parçasıydı. O dönemlerde de biz görüş alışverişinde bulduğumuz pozitif ayrımcılığın Anayasa'ya girmesi konusunda ama sanırım siyaseten çok fazla başarılı olamadı, koalisyon dönemi hükûmeti herhâlde kendi içerisinde anlaşamadılar ve böyle bir öneri o otuz altı maddelik Anayasa değişiklik paketi içerisine girmedi, 2004'ü bekledik ve 2004'te ilk defa kadın-erkek eşitliği Anayasa'ya girdi, sadece eşitliği değil, aynı zamanda bu eşitliğin hayata geçirilmesi konusunda devlete bir ödev yüklemiş oldu. 2010 Anayasa değişikliği konusunu siz zaten benden daha biliyorsunuz. Aslında getirilen yeni bir şey yok, sadece “Kadın-erkek eşitliği konusunda alınacak olan tedbirler eşitlik ilkesine aykırı şekilde yorumlanamaz...” Aslında çok da gerekli olan bir değişiklik değildi çünkü zaten kadın-erkek eşitliğini kabul ediyorsanız ve anayasal düzeni, devleti de bu eşitliği hayata geçirmekle yetkilendiriyorsanız, bu

konuda zaten yapılacak olan yorumların Anayasa'ya aykırı olamayacağını da baştan kabul etmiş oluyorsunuz.

Böyle bir anayasal gelişim çizgisi vardır kadın-erkek eşitliği konusunda ama bir de Türkiye'de bir anayasal gelenek vardır, o anayasal geleneği de belki biraz ortaya koymak lazım. 1876 Anayasası bürokrasi tarafından hazırlanmış olan bir Anayasa. Toplamı 28 kişi, bunların içerisinde 10 ulema, 18 bürokrat ve bu bürokratlar içerisinde de askerler vardır. Bunlar tarafından hazırlanmış olan bir Anayasa ve bu Anayasa'nın hazırlanmasında temel hak ve özgürlük konusunda bir mücadelenin çok fazla kurucu bir etkisi yok.

1909 yılına geldiğimizde yapılan değişiklikler de yine İttihat ve Terakki Partisinin Sultan Abdülhamid'i zorlamasıyla ve 31 Mart Vakası'nın bastırılmasından sonra gerçekleşen bir anayasa değişikliği. Temel hak ve özgürlükler konusunda büyük iyileştirmeler sağlama yönünde bir toplumsal dinamikten beslenen değişiklik değil, daha çok üst yapıda, iktidarın el değiştirmesi ya da yeniden dağıtılması çerçevesinde ortaya çıkmış olan anayasa değişiklikleriydi.

1924 Anayasası'na baktığımız zaman da aslında çok fazla değişmiyor. Toplumsal katılım yoktur, kadın katılımı-erkek katılımı şeklinde bir ulusal irade katılımı çok net olarak yok.

27 Mayıs bir darbe Anayasası.

82 Anayasası da bir darbe Anayasası; nitekim bugün bu Anayasa'yı üreten iradenin yargılandığı bir duruşma vardı sabahleyin, o duruşmada biz bulunduk ve o duruşmaya da elimizden geldiği kadar katkı sunmaya çalıştık.

Kadın ile erkek eğer anayasal düzenin kurucu unsuruyorsa, eğer ulusal iradenin taşıyıcısını biz "ulus" olarak nitelendiriyorsak ulusun yüzde 50'si kadınlardan oluşuyor, yüzde 50'si erkeklerden oluşuyor. Dolayısıyla bu iradenin tam anlamıyla tecelli edebilmesi için kadınların da bu irade kullanımına, bu iradenin oluşumu sürecine ve bunun hukuki çerçevesinin ortaya çıkma sürecine ciddi bir şekilde katılması gerekiyor, katılımının da sağlanması gerekiyor. Fiziki engeller, hukuki engeller ya da sosyal engeller vardır. Bu sosyal engellerin yine devlet tarafından bir şekilde giderilmiş olması, sosyal politikalar, siyasal politikalarla giderilmiş olması gerekiyor ve anayasa yapım sürecine kadınların çok aktif olarak katılması gerekiyor ama sadece o değil. Bir anayasal düzen inşa edildi, bu anayasal düzenin inşa edilmesi sırasında kadınlar nerede duracak yani sadece ve sadece olayı bir fırsat eşitliği çerçevesinde bir rekabete getirip dayandırırsak kadın-erkek eşitliği konusunda çözemediğimiz sorunların çözümsüz bir şekilde devamı noktasında bazı sonuçlar ortaya çıkabilir.

Oradan biraz şu noktaya geliyorum: Kadın-erkek eşitliği konusunda anayasal düzlemde bir şeylerin yapılması gerekiyor. 2004 yılında, 2010 yılında yapılan Anayasa değişiklikleri bizi bir noktaya getirdi, doğru ama kadın-erkek eşitliğinin bir de sosyal ve ekonomik nedenleri vardır, bu eşitsizliğin gerekçeleri vardır. Avrupa Birliği çerçevesinde hazırlanmış olan raporlar vardır, o

raporlara bakıldığında İrlanda, İzlanda, İskandinav ülkelerinde eşitsizliğin yüzde 80'in üzerinde çözümlendiğini ve artık belli bir dengenin sağlandığını görebiliyoruz ama Türkiye'ye baktığımız zaman sanırım 130'uncu sırada ve eşitsizlik açısından yüzde 50'nin altında bir yerde duruyor ve bu da bir realite. Bu realiteyi göz ardı ettiğimiz zaman Türkiye'de ulusal irade kullanımı konusunda ciddi sorunların olduğunu da göz ardı etmiş olacağız ve çok fazla tartışacağız, belki birbirimizi çok fazla boğazlayacağız ama bu sorunların temelinde yatan temel bir problemi her zaman göz ardı etmiş olacağız.

Bence bu noktada kadın-erkek eşitliğini yeni anayasanın hem yapım sürecinde hem de yeni anayasanın, yeni anayasal düzenin, teşkilatın oluşum biçiminde de göz önünde bulundurmamız gerekiyor. Ama bunu dediğim zaman şöyle bir sorunla karşı karşıya olacağız: “Anayasa” dediğimiz şey ne? “Anayasa” dediğimiz şey yasa değil mesela. Yasalar hep somut düzenlemeleri içerir. Somut düzenlemeleri içerir ama anayasalar bir çerçevedir her zaman. Anayasaya her bir normu eklemek suretiyle sosyal hayatı düzenlediğimizi çok fazla zannederiz, oysa o biraz fata morgana gibi bir şey yani aslında biraz serap görüyoruz gibi bir durum da ortaya çıkabilir çünkü devlet teşkilatını kurullarla düzenleyebiliriz. Örneğin bir anayasa mahkemesinin oluşum biçimini yeniden tanzim ederiz, “Sadece Parlamento seçsin.” diyebiliriz, “Parlamentodaki partilerin katılımıyla seçilsin.” falan deriz ve bunu dediğimiz zaman anayasa mahkemesinde ortaya çıkacak iradeyi değiştirebiliriz ve anayasa mahkemesinin karar pratiğini de belli ölçülerde etkileyebiliriz, artık öyle değil, başka bir şekilde karar veren bir anayasa mahkemesi ortaya çıkar. Yani bununla devlet kültüründe değişiklik meydana getirebiliriz ya da Yargıtayın, Danıştayın ya da Parlamento kompozisyonu, Parlamentonun çalışma biçiminde de aynı şeyi yapabiliriz fakat sosyal sorunlar, ki kadın meselesi fiilî hayatta karşılaştığımız bir sorun, ekonomik hayatta karşılaştığımız bir sorun. Ve sosyal süreçleri kanunlarla düzenleyebilir miyiz acaba? Sosyal süreçlerin bir kendi dinamiği vardır... Biz Türkiye'de özellikle yasacı ya da legalist gelenekten hareketle kanunlara bir şeyler koymak suretiyle sorunu çözebileceğimizi düşünüyoruz, ki bu anayasaya bakış açısında ya da bu anayasa tartışmalarında en problemlilerimiz de bu. Bir anayasa yapacağız, anayasaya normlar koyuvereceğiz, toplumsal cinsiyet konusunda araştırma yapanlar, eşcinseller konusunda araştırma yapıp anayasal talepler üretmeye çalışanlar, Kürt meselesi konusunda talepler dile getirmeye çalışanların hepsi anayasaya şunları, şunları, şunları koyalım... Bunları koyduğumuz zaman hakikaten biz sorunu çözmüş olacak mıyız? “Kadınlara eşitsizlik giderilsin.” diye bir norm koyduk ya da “Kadınlar öncelikli kabul edilsin.” diye bir norm koyduk ya da eşcinseller şöyle ya da öteki beriki; bunlar sosyal yapıya ait olan sorunlar olduğu sürece biz bunları anayasaya koymak suretiyle sorunları hakikaten çözebilecek miyiz? Sosyal sorunların çözüm merkezi siyasal kararlar mıdır ya da şöyle söyleyelim, normlar mıdır? Bir anayasa mahkemesini değiştiren bir norm çok şeyi değiştirir, Parlamentonun çalışma biçimini değiştiren bir norm çok şeyi değiştirebilir

ama toplumsal hayatı biz normlarla düzenleyebilir miyiz? Sanırım yeni anayasa konusunda ve özellikle kadın ve erkek eşitliği konusunda da karşımızdaki en büyük problem bu. Kadın-erkek eşitsizliğini Türkiye'de giderebilmek için anayasaya buna benzer, işte "Devlet şunu yapsın ya da bunu yapsın." şeklinde normlar koymak suretiyle sorunları çözebilir miyiz? Benim bu konularda ciddi kuşkularım var. En azından modern anayasalarda iki tür norm vardır. Bu normlardan bir kısmı sisteme ait olan normlardır, bir kısmı ise değerler ifade eden normlardır, işte özgürlük normları bunların başında geliyor. Özgürlük normlarının anlam ifade edebilmesi için sistemi düzenlemiş olmanız gerekiyor. Almanya'nın tarihî tecrübesine de baktığımız zaman 1919 tarihli Almanya Anayasası'nda da temel hak ve özgürlükler vardı ama anayasal teşkilat doğru bir şekilde inşa edilmediğinden dolayı, bir Parlamento kondu oraya ama bu Parlamentonun devletin geri kalan kısmını demokratik olarak kontrol edebilme şansı olmadı, sadece polisi denetleyebildi, orduyu denetleyemedi, devletin geri kalan bürokratik yapılarını denetleyemedi ve oradan daha sonra çok farklı sonuçları ve yıkımları biz yaşayabildik. Yani teşkilat öyle düzenlendiği için bu teşkilatın oradaki temel hak ve özgürlükleri hayata geçirebilme şansı yoktu.

Bu bize şunu gösteriyor: Kadın-erkek eşitliği konusunda, diyelim iş dünyasında eşitsizlikler ortaya çıkıyor ya da bir yere bir memuriyete başvurular oluyor, erkek ve kadın ikisi eşit şartlara, eşit niteliklere sahiptir ve bu eşit niteliklerle müracaatta bulunuyor ve bu müracaatın sonucunda bir değerlendirme yapılacak. Değerlendirme yapılıyor, kadın değil erkek bunun yerine alınıyor. Bütün bunların hepsini biz nasıl çözeceğiz? "Ey devlet, şunu yapma, şunu yapman yasaktır." şeklinde bir ifadeyi anayasaya koyarak mı bunları çözeceğiz, yoksa daha fazla sistem normlarıyla oynamak suretiyle mi acaba biz bunları sağlayabiliriz? Benim hem Avrupa deneyimlerim, Avrupa anayasacılık deneyimlerini incelememin ardından hem de Türkiye anayasacılık deneyimini incelememin ardından ortaya çıkan ya da en azından benim ulaştığım sonuç şu: Eğer anayasal düzeni özgürlüklere tehdit olmayacak bir noktaya getirirseniz özgürlükler garanti altına alınmış olur ama anayasal düzeni öyle yapmayı anayasaya yüz-yüz elli tane özgürlük maddesi, kadın-erkek eşitliği ya da diğer sosyal sorunların çözümüne ilişkin pek çok madde koysanız dahi hiçbir sonuç elde edemezsiniz. Bunu şuradan da görüyoruz: 1961 Anayasası ile birlikte, 82 de buna dâhil olmak üzere, Türkiye Avrupa Birliği çerçevesinde temel haklar konusunda şampiyon bir ülke. Şöyle şampiyon bir ülke: Anayasa'sında en fazla temel haklara yer veren anayasa Türkiye Anayasası. Yani eğer memuriyete girme hakkı ya da memurken disipline uğramama, oradan yargısal süreçlere müracaat hakkını da biz bunun içerisine katarsak yetmişin üzerinde temel hak maddesi çıkıyor bizim karşımıza, neredeyse yarısı. 61'de de böyleydi, 82'de de böyle. Ama ne 61 döneminde ne de 82 döneminde anayasal düzen özgürlükleri garanti edemedi, onun da ötesine geçelim, etmedi, onun çok daha ötesine geçelim,

umurunda dahi olmadı. Biz bunu bugün itibarıyla yaşıyoruz, tarihe baktığımız zaman biz bunu çok net olarak yaşıyoruz.

O yüzden anayasal çerçevede bence, kişisel kanaatim –takdir tabii ki size aittir- anayasaya değer yargıları yükleyen... Yani “değer yargıları” derken şunu kastediyorum: “Herkes şöyle özgürdür, böyle özgürdür.”, “Herkes şu, şu, şu haklara sahiptir.” ya da “Kadın-erkek şöyle eşittir ya da böyle eşittir.” şeklindeki maddeleri anayasaya koymaktan daha çok, ki bunlar konabilir ayrı ama devlet teşkilatı, idarenin teşkilatlanma biçimi, örneğin ademimerkeziyetçilik konusu dahi kadın-erkek eşitliği konusunda önem arz ediyor. Her şeyin sadece hiyerarşik olarak biçimlendiği bir ülke ve bu hiyerarşinin gidip tek bir merkeze dayandığı bir ülkede geleneksel, kendi toplumsal yapımızı da biliyoruz, bu toplumsal yapının üreteceği hiyerarşik ilişki erkek egemen bir ilişki olduğundan dolayı devletin merkeziyetçi yapısının kadın-erkek eşitliğini sağlama konusunda ciddi bir handikap olacağını söyleyebiliriz.

BAŞKAN – Şimdiye kadarki bütün sıkıntılar bundan mı kaynaklanıyor yani temelde yatan aslında bu mudur?

AYŞE NEDRET AKOVA (Balıkesir) – Peki, kafalardaki zihniyeti nasıl değiştireceğiz? Pratikten yani ben biraz daha örnekle daha şeye gelmek istiyorum yani onu nasıl yapacağız?

DOÇ. DR. OSMAN CAN (Devamlı) – Kafalardakini değiştiremeyiz yani insanların zihniyeti kültürle...

AYŞE NEDRET AKOVA (Balıkesir) – Yani kadın-erkek eşitliğini, dediğiniz gibi anayasaya koymasak da toplum ona hazırsa zaten onu sağlayacak.

DOÇ. DR. OSMAN CAN (Devamlı) – Yok, çok haklı bir nokta yani bu sorularla sürekli biz karşı karşıya kalıyoruz. Ama şu gerçeği kabul edelim: Zihniyet sorunlarını kurallarla düzenleyemeyiz, toplumu değiştiremeyiz ama bir gerçek vardır ki -geçen hafta sanırım haberlerde yer aldı- refah ile özgürlük arasında kadın-erkek eşitliği ya da kadının özgürlüğü arasında ciddi bir bağ vardır. Refah niçin öyle bir bağlantıyı ortaya koyuyor yani toplumda belli bir ekonomik gelişim olduğu zaman estetiğe yönelik talepler ortaya çıkıyor, bireysel tercihleri çok daha rafine ve çok daha farklı bir şekilde yaşama konusunda özgürlük talepleri güç kazanmaya başlıyor yani ülkenin ekonomik dinamikleri belli bir noktaya gelince o da o süreç içerisinde bir kültür üretiyor. Kültür sonucunda zihniyetler değişir. Bu bir sosyal süreç meselesidir. O yüzden ben şöyle söylüyorum: Anayasaya kadın-erkek eşitliği konusunda bir ifadeyi koymak anlamsız değildir kesinlikle, sembolik bir değeri vardır. Ha, bizim devletimizin demek ki böyle bir tercihi filan vardır ama sadece sembolik bir değer.

AYŞE NEDRET AKOVA (Balıkesir) – “Sembolik” de demeyelim de “yeterli değil” diyelim belki, yani size sembolik geliyor, bana o kadar sembolik gelmiyor.

DOÇ. DR. OSMAN CAN (Devamla) – Bana daha çok sembolik geliyor. Neden olduğunu size söyleyeyim: Sembolik geliyor; eğer devletin temel teşkilatlanması buradaki ifadeyi, değer yargısını hayata geçirebilecek bir teşkilatlanma değilse eğer tam tersine zarar dahi verebilir çünkü bir yandan maske takan bir devlet, güler yüzlü bir maske takıyor ama bir yandan da işkence yapıyor. Dolayısıyla o güler yüzlülük sizde çok daha negatif bir etki yaratabiliyor. Şunu demeye çalışıyorum: Zihniyet meselesini normlarla düzenleyemeyiz ama toplumun özgürlük alanını açtığımız zaman - iletişim özgürlüğünden tutun örgütlenme özgürlüğüne, oradan ekonomik girişim özgürlüklerine, yatırım özgürlüklerine, bütün bunların hepsi birbiriyle bağlantılı- toplumsal dinamik çalışmaya başlar. Toplumsal dinamik çalışmaya başladığı zaman, toplumsal mobilizasyon başladığı zaman etkileşimler artar, kültürler arası, bölgeler arası, kasabalar, köyler arası, inançlar arası etkileşimler artmaya başlar, farklı yaşam tarzları karşı karşıya gelir ve bu farklı yaşam tarzlarının ardından kadın-erkek eşitliği konusunda bir kültür ve bir zihniyet yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlar. Benim o yüzden, en fazla üzerinde durduğum nokta şu: Devlet teşkilatlanmasını öyle bir şekilde kuralım ki bu etkileşime ve bu dinamizmin üretilmesine engel oluşturmaz. Yoksa, devlet teşkilatlanması zihniyet üretmez. Bunu iddia ettiğimiz andan itibaren yine, bana göre, kendi kendimizi kandırmış oluruz. Dünya tarihi buna ilişkin sayısız örnekler bize veriyor. Fransız Anayasası'nda tek bir tane temel hak maddesi yoktur. "Madde 1: Fransa bir cumhuriyettir." Madde 2 ya da Madde 3: "Fransa Cumhuriyeti şu, şu, şu özelliklere sahiptir artık ademimerkeziyetçidir." diye bir ifade vardır, temel haklar, vesaire yok. Temel haklar, anayasanın başlangıç kısmında 1945 Anayasası'na gönderme yapıyor, 1945 Anayasası ise 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'ne gönderme yapıyor. Orada da "kadın-erkek eşitliği" diye bir şey yok ama Fransa'da kadın-erkek eşitliği konusunda her hâlde Türkiye'nin önemli ölçülerde ilerisinde. Peki, bunu sağlayan şey nedir, Anayasa'ya yazılmış olan bir ifade mi? Değil çünkü Anayasa'da hiç böyle bir ifade yok ama devletin teşkilatlanma biçimi toplum karşısında engel değil. Toplumun dinamiklerinin çalışması, toplumun birbiriyle etkileşimi, toplumun uluslararası etkileşimi, inançların karşılaşması konusunda şey değil yani anayasal düzen toplumu belli bir kalıba sokmaya çalışmıyor, topluma belli bir ideoloji yüklemiyor, topluma belli bir yaşam tarzını dayatmıyor. Böyle bir yerde zaman içerisinde o kültür üretilir, o kültürün üretildiği yerde kadın-erkek eşitliği konusunda pratik hayatta da biz çok şeyler bekleyebiliriz.

Devlet teşkilatlanması ne olabilir? Bir: Devlet teşkilatlanması kadın-erkek eşitliği ve özgürlükler konusunda negatif unsurlardan arındırılır ama sadece o yetmez, aynı zamanda toplumun önünü açar, topluma değer yargısı dayatmaz, topluma ideoloji dayatmaz, ideolojik endoktrinasyonu özellikle eğitim alanından çok ciddi bir şekilde dışarı çıkarır, toplumun kendi bütün dinamiklerini meşru olarak kabul eder ve böyle bir süreç içerisinde kadın-erkek eşitliği konusu başta olmak üzere onun dışındaki toplumsal sorunlar konusunda bir kültür ortaya çıkar ve bu kültürle biz çok şeyi

çözebiliriz. Devlet teşkilatına ilişkin sorunları hızlı bir şekilde çözebiliriz norm koymak suretiyle ama kültüre ait sorunlar, ki kadın-erkek eşitliği özellikle kültürel bir sorundur, biz bu sorunun ama zaman içerisinde ortaya çıkmasını sağlamış oluruz. Benim açımdan çok önemli nokta bu.

Özellikle bir de şu, ademimerkeziyetçilik meselesi... Kadın-erkek eşitliği, toplumsal cinsiyet tanımlamaları, vesaire, insanlara, kadınlara, erkeklere belli bir cinsiyet rolünün toplum tarafından, hatta siyasal yapı tarafından belirlenmiş olması, dikte edilmiş olması ya da tanımlanmış olması bunun devlet teşkilatıyla şu açıdan bir bağlantısı vardır: Az önce de dediğim gibi bu katı merkeziyetçi yapı. Çünkü Türkiye'de katı merkeziyetçi yapı özellikle Osmanlının son dönemlerinde ortaya çıktı. Osmanlının son dönemlerinde devlet çöküşe doğru giderken “Bu devleti korumamız lazım...” Bunu kim söylüyor? Bunu bürokrasi söylüyor. Söylemekte haksız mı? Tabii ki söylemekte haklı çünkü hakikaten devletin korunması lazım, çöküşten kurtarılması lazım. Peki, o dönemin şartları içerisinde nasıl sağlayacağız bunu? Yani toplumun kendisi büyük bir dinamik olarak, büyük bir ekonomik güç olarak ülkeyi çöküşten kurtarabilecek mi? Hayır, toplum yok zaten yani toplumun yüzde 90'ının köylerde yaşadığı, ekonomik işleyişin ve dinamizmin tamamen dışında olduğu bir toplumda başka türlü yapamazsınız. Peki, ne yapacaksınız? Her şeyi merkezileştireceksiniz, bütün kararları getirip merkeze koyacaksınız ve merkezde o işi bilenler -ki bunlar da bürokratlardır, vesaire- bilsinler, bu konuda karar versinler, ülkeyi parçalanmaktan kurtarsınlar ama trajedi şu: Tam tersine parçalanmayı hızlandırdı çünkü “merkezleşme” demek, aynı zamanda “toplumsal mühendislik imkânı” demektir. Siz merkezde aydın düşüncenizle, politik yaklaşımınızla bir birey tasavvuru, bir toplum tasavvuru üretmeye başlıyorsunuz; bu birey ve toplum tasavvuruna göre toplumu biçimlendirmeye başlıyorsunuz, bunun yol haritasını ortaya koyarsınız ve bütün bunların hepsini merkezde yaparsınız. Kadın ne siyasal işleyişin içinde var ne de toplumda, Duygu Asena'nın söylediği gibi kadının adı yok zaten. Böyle bir durumda her şey hem merkezleşiyor hem de merkezde bir erkek dünyası tarafından biçimlendiriliyor. Ona göre bir erkek dünyası tarafından biçimlendirilmiş ideoloji ortaya çıkmaya başlıyor ve toplum ona göre, toplum tasavvurları, ideolojiler, programlar, vesaire ona göre biçimlendirilmeye başlıyor. Türkiye'nin temel sorunları, sadece kadın-erkek eşitliği konusunda değil, diğer temel sorunları da bu merkeziyetçilikle alakalı bir şey.

Türkiye anayasa tarihine ilişkin olarak vermem gereken en önemli ya da üzerinde durulması gereken en önemli bir nokta 1921 Anayasası. 1921 Anayasası bu Türkiye geleneğinin, Türkiye anayasal geleneğinin tamamen dışında yer alan bir anayasa. Nasıl tamamen dışında? Örneğin, 1924 Anayasası'yla birlikte etnisiteye vurgu yapan ifadeler anayasaya girmeye başlıyor. 1921 Anayasası'nda etnik hiçbir referans yok. İki: Toplumun bütün farklılıklarıyla kurucu olarak kabul edildiği bir anayasadır 1921 Anayasası ama onun dışındaki hiçbir anayasada yani ne 24 ne 61 ne 82'de, hiçbirisinde toplum kurucu olarak kabul edilmiyor, toplumsal farklılıklar anayasal düzen

açısından ya da şöyle söyleyelim, merkez açısından tehdit kabul ediliyor. Bu tehdit, kadın hareketlerinden de gelebilir. Nitekim 1924 Anayasası döneminde, biliyorsunuz, kadın hareketlerine yönelik dernekler ve faaliyetler yasaklanmıştır, feminist hareketler ve feminist örgütlenmeler önemli ölçülerde yasaklarla karşılaştı mesela o dönemlerde. Yani merkez, tehdidi nasıl algılıyorsa o tehdide göre toplumu biçimlendirir, anayasal düzeni ona göre inşa eder ve politika, kültür buna göre zaman içerisinde gelişir ya da gelişimi engellenmiş olur. Ama 1921 Anayasası'nda bu da yok, etnik referans yok ve kuruculuk vardır, kuruculuk bütün topluma aittir 1921 Anayasası'nda ama çok daha önemli bir şey, 1921 Anayasası ademimerkeziyetçi tek anayasa, Türkiye'deki ademimerkeziyetçi tek anayasa. Yani şöyle söyleyelim: Memleketin kurucuları, kurtarıcıları diye bir iddia yoktur 1921 Anayasası'nda, Meclis vardır merkezde, toplumun bütün kesitlerinin katılımıyla oluşan bir Meclis ama "Meclis toplumun bütün kesitlerinin katılımıyla oluştu ve bu Meclis çok önemlidir." diyoruz biz ama Meclisin bu önemi belli bir noktaya kadar. Merkezde bir meclis dahi olsa bu meclisin bir şekilde dengelenmesi lazım. Yasama, yürütme, yargı ayrımı yoktur o dönemde yani erkler birliği daha çok tercih edilen bir yaklaşım. Dönemin şartları içerisinde değerlendirilebilir ama başka bir şey yapılıyor. Yani siyasetin birbirini dengelemesi, vilayetlerin özerkliğinin tanınması yönünde gerçekleşiyor. Merkezin yetkileri sıralanıyor, onun dışındaki yetkiler vilayetlere bırakılıyor. Vilayetler özerktir, vilayetler eğitimden tutun üniversite eğitimine kadar tarım, ziraat, hatta açıkça ifade edilmiş olmasa dahi polis teşkilatına kadar bütün bu yetkiler yerle bırakılmış durumda, merkezin yetkisi değildir. Merkezin yapacağı tek şey parlamentoda kanunlar çıkarmak ve bu kanunlar çerçevesinde yerel parlamentodaki ortaya çıkan siyasi iradeyi dengelemek yani ademimerkeziyetçiliğin ileri düzeyde kabul edildiği, hatta kabul edildiği tek anayasa 1921 Anayasası ve bu 1921 Anayasası da kağnılarla cepheye silah taşıyan Fatma Teyzeler, Hatice Neneler filan...

BAŞKAN – Ömrü çok kısa olmuş.

DOÇ. DR. OSMAN CAN (Devamla) – Ömrü çok kısa olmuş ama bütün bunların hepsinin, bu savaşı, ülkenin kurtarılması meselesi ve bağımsızlığını kendi sorunu olarak kabul edilmesini sağlamış çünkü ne kadın-erkek arasında ne etnisiteler arasında ne ideolojiler arasında hiçbir ayırım olmaksızın herkes anayasal düzenin bir parçası, anayasal düzeni üreten... Ve böyle olduğu için 1921 Anayasası hakikaten o Kurtuluş Savaşı'nı başarıyla yürüten bir Meclis de ortaya çıkarmış ama ömrü, dediğimiz gibi çok kısa olmuş. Bu neden böyle? Bu, belki çok daha farklı bir tartışmanın konusu.

Şuna getirmeye çalışacağım: 1921 Anayasası'nda özgürlüklere ilişkin tek bir tane madde yok. Tek bir madde yok ama 1921 Anayasası –benim iddiam odur- bu topraklarda insanların kendi tercihleriyle, savaş şartları hariç, bağımsız ve özgür yaşayabildiği tek bir anayasal dönemdir, 1919-22 ya da 1924 Anayasası dönemleri arası çünkü devletin merkezî bir toplum tasavvuru yoktur, bir birey tasavvuru yoktur. Dolayısıyla merkezin toplumu ve bireyi biçimlendirme, ideolojik olarak

biçimlendirme, formatlama gibi bir yetkisi yoktur. O yetki 24'ten sonra ortaya çıkıyor ve insanlar kendi ideolojik tercihlerine göre yaşayabiliyor, kendi hayat standardını... İzmir'deki farklı bir hayat standardına sahip, Kars'taki ya da –Musul, Kerkük hukuken 1925'ten sonra çıktı gitti elimizden, o ayrı bir şey ama- Diyarbakır'daki insanın yaşam tarzı farklıdır ve bu yaşam tarzları üzerinde devletin herhangi bir tasarrufu söz konusu değil ve 1921 Anayasası işte bunu sağlayan tek anayasa oldu.

BAŞKAN – Ve en kısa Anayasamız.

DOÇ. DR. OSMAN CAN (Devamla) – En kısa Anayasamız, yirmi dört maddelik bir anayasa. Şunu söyleyelim: 1921 Anayasası'na böyle bir rol attik biz ama aynı Anayasa ya da aynı yaklaşım 1787 Amerikan Anayasası'nda da geçerli. Orada da toplamda yirmi dört ama alt unsurları sıraladığımız zaman toplamda yirmi dört madde vardır. 21 Anayasası da yirmi dört maddelik. Böyle tarihî enteresan bir paralellik vardır. Ve Amerikan Anayasası'nda da o ilk yedi maddelik o konsept içerisinde özgürlük yoktur, değer yargıları yoktur, devletin bireylerin tercihleri üzerinde söz sahibi olma hakkı yok. Bu tarihî öneme sahip olan bir şey. Devlete, bir kere, o alan yasaklanıyor, açıkça olmasa da yasaklanıyor. Fakat daha sonra “Bunu açıkça yasaklayalım.” diyorlar, ondan sonra temel hak maddeleri Anayasa'ya ekleniyor, birinci değişiklik, ikinci değişiklik diye devam ediyor, bunlarla birlikte madde sayısı kırkların üzerine çıkıyor ama birinci değişiklik şöyle: Kongre –“kongre” demek zaten devletin en üst karar alma mekânı, yasama mekânı- bir resmî din ihdas etmiyor. Bir dini resmî din olarak kabul etme, insanların özgürlükleri, inançları, basın özgürlüğü, düşünce özgürlüğü üzerinde tasarrufta bulunabilecek ya da onlara müdahale anlamına gelebilecek tek bir tane kanun çıkaramazsın, hiçbir kanun çıkaramazsın. Yani temel haklara ilişkin bir düzenleme Anayasa'ya giriyor ama bu düzenleme devlete bir yasaklama getiriyor, “O alana giremezsin.” diyor. 1787 Anayasası'nda da böyle bir durum vardır. 1921 Anayasası aslında ona çok ciddi bir şekilde paralel bir anayasa. Her ikisi de “Temel hak ve özgürlükler konusunda tasarruf hakkım yoktur.” diyor ve her ikisi de en fazla özgürlükçü ya da en fazla özgürlüklere imkân tanıyan anayasa olarak bizim karşımıza çıkıyor; ne 24'te biz bu imkânı görüyoruz -ki bunu iddia etmek çok mümkün değil zaten- ne 61 Anayasası'nda ne 82 Anayasası'nda görüyoruz. O yüzden devletin merkeziyetçiliğiyle kadın-erkek eşitliği konusu ve diğer sosyal sorunlar arasında ciddi bir bağlantı vardır diye düşünüyorum ben.

İkinci olarak: Anayasaya, anayasanın devlet teşkilatlanmasını göz önünde bulundurmaksızın, onu çoğulcılaştırmaksızın yani kadın-erkek ya da farklı kültür, etnisite, inanç grupları, neyse, bunların ideolojik bir filtreye uğramaksızın devlet teşkilatının içerisine girmesi ve devlet aygıtını bu konularda frenlemesi söz konusu olmaksızın anayasaya koyacağımız temel hak ve özgürlükler, kadın-erkek eşitliği, vesaire, karşılık bulmayacaktır, bulması çok fazla mümkün değildir. Hatta belki provokatif değil ama 2004 yılında kadın-erkek eşitliği Anayasa'ya girdi. 2004 yılından beri Anayasa Mahkemesi eşitlik konusunda kararlar veriyor, üstelik kadının söz konusu olduğu konularda da kararlar veriyor.

10'uncu maddedeki bu değişikliğin o kararlara yansıdığına ilişkin bir tek örnek gösterebilir misiniz? Yok. Yani bu son dönemlerde, kadının soyadını kullanmasıyla ilgili Anayasa Mahkemesi bir karar verdi, iptal kararı verdi, onun dışında yani bu son döneme ait bir iki karar dışında bulabilir misiniz? Hayır. Ben orada Raportör olarak çalıştığım dönemlerde ısrarla eşitliğe ilişkin yeni bir tanım getirmeye çalıştım. Mesela dedim ki: Herkese kanun önünde eşitliktir, Anayasa eşitliği şöyle düzenliyor filan... Herkese eşitliktir ama kadın-erkek eşitliğine ilişkin devletin fiilî tedbirler alması dışında –ki o farklı bir istisnadır- kanun önünde eşitlik geçerlidir ama oraya geldiğinde kanun, daha doğrusu Anayasa devlete pozitif ayrımcılık yapma yükümlülüğünü yüklüyor, zorunluluğunu yüklüyor. Bunu her kararın gerekçelerine yazdığımız zaman daha sonraki tartışmalarda bunlar karar gerekçelerinden çıkarıldı ve hiçbir kararda da yer almadı bunlar. Neden yer almadı? Çünkü siz sistemi değiştirmeden, kurumsal yapıları değiştirmeden, kurumsal yapıları değer yargılarına, toplumsal taleplere, özgürlük taleplerine duyarlı hâle getirmeden Anayasa'ya bu tür maddeler koyduğunuz zaman bunun çok fazla bir karşılığı olmayacak, anayasal uygulamada, devlet pratiğinde çok fazla bir karşılığı olmayacak.

Devlet teşkilatlanması açısından kadın-erkek eşitliği sağlanması konusunda bir kota söz konusu olabilir mi? Ben onun üzerine de bir miktar...

AYŞE NEDRET AKOVA (Balıkesir) – Ben de zaten “Daha somut bir öneriniz ne?” diyecektim. Yani anayasada kadın-erkek eşitliğini daha sembolik olarak Hocam düşünüyor, devlet teşkilatlanmasında daha etkin olma yönünde daha somut önerilerinizi merak etmiştim.

DOÇ. DR. OSMAN CAN (Devamla) – Daha somut öneri: Kota konusu. Kota konusu tartışma konusu bir şey yani liberal eksende baktığınız zaman farklı, diğer yönlerden baktığınız zaman bunun farklı cevapları olabilir ama kadın-erkek eşitliğini devlet hayatına taşıyabilmek ve bir eşitliği orada da sağlayabilmek için -tabii ki bunun alt unsurları vardır, desteklenmesi gerekiyor- bu bir sistem normu değişimi anlamına gelebilir ve belki bu kotayı savunmak ya da bir kota güdülmesi gerekliliğini anayasaya koymakta belki yarar olabilir ama bunu sağlarken de anayasanın Parlamenteoya, siyasi partilere ve siyasi karar örgütlerine belli bir kota oranını dayatmasını mı acaba tercih ederiz? Bu şöyle bir problem. Yani benim gönlümden geçen, tabii ki yüzde 50 kota olsun, hep artık bu şekilde filan olsun ama hayatın bir de başka boyutları vardır, başka yerlerde de bir yarış vardır. Yani kadınlar aynı zamanda o yarış içerisinde de kendi yeteneklerini kabul edip bu yeteneklerini yani siyasal işleyişe, kamu görevine vesaire taşıma imkânı elde edebilirler. Yani kendi mücadeleleriyle refore edilebilen, kota mücadelelerinin belli ölçülerde önünü kesebilecek tarzda bir faaliyet olarak ya da bir öneri olarak da algılanabilir.

Feminist hukuk bilimi tartışması vardır Batı'da. Feminist hukuk bilimi tartışmasında benim dikkatimi çeken nokta şu: Aslında, feminist hukuk bilimi dediğimiz geçiş fenomenidir. Yani kadın-

erkek arasındaki eşitsizliğin önemli ölçülerde giderildiği bir durumda artık geçerliliğini kaybedebilecek bir şeydir çünkü amacı belli: Kadını ve erkeği toplumsal süreçte, siyasal süreçlerde ve karar süreçlerinde eşit pozisyona getirmektir. Bu eğer sağlandıysa bundan sonra artık öyle bir şeye ihtiyaç yoktur. Kota meselesini de bir geçiş fenomeni olarak düşünmekte yarar var. Bu yüzden, kota Anayasa'ya girebilir ama bu kotanın bir geçiş fenomeni olduğu gerçeği de göz önünde bulundurularak kota konması ama bu kotanın oranının belirlenmesini de siyasal dinamiklere bırakmak. Bir kota yani yüzde 50 dersiniz ama çok hızlı bir gelişimin ardından kotaya çok fazla ihtiyaç duyulmaz ama kotaya ihtiyaç duyulmadığı hâlde kota Anayasa'da vardır, dolayısıyla bir anayasal sorunla karşı karşıya kalabilirsiniz ki uluslararası araştırmalara baktığında Türkiye kadın-erkek eşitliği konusunda önemli ölçülerde sıçrama yapan bir ülke. Bu da raporlarda ortaya çıkıyor. Önemli ölçüde sıçrama yapıyorsa bu şu demektir: Kadınlar gittikçe, özellikle ekonominin, refahın gelişmesiyle birlikte, iş dünyasında ortaya çıkan imkânlarla birlikte kadın-erkek eşitliği konusunda önemli bir noktaya geliyor, iyileşmeler sağlanıyor. Ama sanki bu iyileşmeler sağlanmamış gibi, sanki bunların tamamen dışında Anayasa yüzde 30 ya da yüzde 50 kotayı dayatıyor. Bu önümüzdeki dönemlerde daha sonra bir anayasal sorun hâline gelebilir.

O yüzden, eğer düşünülüyorsa bir kota konabilir ama bu kotanın içeriği, oranı yasa koyucunun takdirine bırakılabilir. Örneğin, bir iktidar belli bir noktada “Ben şöyle şöyle siyasi bir politika, ekonomi politikası ya da sosyal politika uygulayacağım, bu nedenle kotayı çok yükseltmeme gerek yoktur.” diyebilir. Başka bir hükümet gelebilir, “Hayır, ben şöyle şöyle bir politika uygulayacağım, bu nedenle bunu tamamlamak amacıyla ben kotayı şöyle şöyle bir miktar daha yukarı çıkarabilirim.” diyebilir. Bence bunu yine sosyal ve siyasal süreçlere bırakmak yararlı olabilir. Kota, evet, ama bunun oranının, içeriğinin belirlenmesinin de siyasal süreçlere bırakılması yoluyla. Bu devletin teşkilatlanması açısından da önem arz eden bir nokta olduğu için bu somut olayı da ben sizinle paylaşayım dedim.

BAŞKAN – Teşekkür ederiz Hocam.

Şimdi, mesela, çalışma ve sözleşme hürriyeti diyoruz, eğitim, öğretim hakkı diyoruz, kamu görevlerinde yer alma hakkı diyoruz, özgürlüklerden bahsediyoruz, o zaman yani bunlar bilgi kirliliği mi oluşturuyor? Şimdi, kısa ve net, öz Anayasa yapalım, bunların tek tek yer almasına gerek olmayan bir Anayasa yapalım. O zaman zaten kadın-erkek eşitliği kendiliğinden sorun çözülmüş olacak gibi bir sonuca mı varabiliriz?

DOÇ. DR. OSMAN CAN (Devamla) – Hayır efendim. Konu Anayasa. Yasalar ayrı. Anayasa dediğimiziz...

BAŞKAN – “Yasalarla düzenlenmesi gereken konuları Anayasa'ya taşımayalım.” mı diyelim?

DOÇ. DR. OSMAN CAN (Devamla) – Taşınması problem yaratır. Çünkü yani gittikçe değişimi hızlanan bir toplumda yaşıyoruz.

BAŞKAN – Peki, kota bunun neresinde yer alıyor? Yani kota da yasalarla düzenlenebilecek bir konu mu, yoksa Anayasa’da geçici önlem olarak alınması gereken bir konu olarak mı değerlendirmeliyim, onu çok...

AYŞE NEDRET AKOVA (Balıkesir) – Veyahut da geçici bir dönem gibi...

DOÇ. DR. OSMAN CAN (Devamla) – Geçici dönem olmayabilir. Yani önümüzdeki yirmi yıl içerisinde Türkiye’nin kotaya ihtiyacı ortadan kalkar mı, bunun tabii ki hesaplanması gerekiyor. Yani bunun bilimsel olarak hesaplama imkânı vardır. Fakat Anayasa’ya işte kadın-erkek eşitliği sağlama konusunda kadınların devlet örgütlerinde, siyasi partilerde, işte özellikle egemenliğin kullanılmasının söz konusu olduğu her bir alanda belli kotalar ama fabrikada kota isteyemezsiniz. Çünkü girişim özgürlüğüyle ilgili bir problem bu. Fakat işte siyasi partiler, siyasi partilerin aday gösterilmeleri ya da kendi kurumlarında belli bir kotanın güdülmesi bunu öne çıkarabilir ve bu konuda bir kota yürütülmesi istenebilir ama bu kotanın içeriği bir, iki, ne oranda belirlenebileceği meselesi yasa koyucunun takdirine bırakılabilir. Mesela, Anayasa’nın 68’inci maddesinde, 67 de olabilir, siyasi partilerle ilgili bir ifade vardır. Siyasi partilerle ilgili yönetimde istikrar ve temsilde adalet ilkesine göre yürütülür. Nedir bunlar, bilemezsiniz ama bir çerçevesi oluyor. Bir, sıfır barajlı bir veya nispi temsil sistemine çok fazla onay vermiyor bu Anayasa çünkü yönetimde istikrarı esas alıyor ama temsilde adalet de olduğu için yüzde 10, yüzde 15 ya da yüzde 20’lik bir barajı getirmeniz de çok fazla mümkün değil. Peki hangisi? Anayasa o konuda susuyor. Bunu tamamen süreçlere bırakıyor, yasa koyucunun takdirine bırakıyor ve siyasal mücadelenin sonuçlarına bırakıyor. Kota meselesinde de Anayasa “Kadın-erkek eşitliğinin özellikle hayata geçmesi, kadınların önündeki siyasi, hukuki, ekonomik engellerin ortadan kaldırılması konusunda devlet faaliyetlerine katılma ve egemenliğin kullanıldığı alanlarda kota uygular.” diye bir ifade yer alır mesela. Kota uygulanması gerekli ama nedir bu kota? Bu kota zaman içerisinde ortaya çıkacak. Yasa koyucu bunu yasalarla somutlaştıracak ve Parlamentodaki partilerimizin katkılarıyla, mücadeleleriyle, çabalarıyla bu daha somut bir hâle gelmiş olacak. Ama yasalar tabii ki bu konuda daha somut öneriler, ifadeler öngörmek zorunda çünkü anayasal çerçeve içeriğini yasalar dolduracaktır.

Fakat şu da önemli: Kadın-erkek eşitliği konusunda sadece Anayasa’ya o ifadeyi koymak değil, fakat eğitim meselesi de vardır, eğitim konusu da bu açıdan çok önemli. Yani kadın-erkek eşitliğinin bir eşitlik sorunu olarak özgürlüklere ait olan kısmın dışında hepsini yansıtan, hepsini kuşatan bir genel ilke olarak tasavvur edilmesi eğitim konusunda da etki yaratabilir. Özellikle eğitimin de yani kişilerin kendi kapasitesine, kendi tercihlerini ortaya koyacak şekilde yapılandırılması yani eğitimin özgürleştirici bir model olarak, bir anlayış olarak da tasavvur edilmesi de bu bağlamda çok

önemli. Kadın-erkek eşitliğinde Anayasa'ya koyduk, kadınlara şu ya da bu hakları vesaire tanıdık ama kadınlar eğitim yoluyla bir ideolojik payanda olarak eğer tasavvur ediliyorsa burada da başka bir sorunla karşı karşıyayız. Yani buna da ayrıca dikkat edilmesinde yarar var. Yani birbirini tamamlayan pek çok noktası var bu kadın-erkek eşitliği meselesinin.

AYŞE NEDRET AKOVA (Balıkesir) – Peki, kotanın dışında bu devlet teşkilatlanmasında kadın-erkek eşitliğini sağlamak için başka bir öneri olabilir mi tartışmak adına? Yani nasıl sağlayacağız? Pratikte nasıl çözümleneceğiz?

DOÇ. DR. OSMAN CAN (Devamla) – Şimdi, benim Alman Anayasa Mahkemesinden öğrendiğim bir şey var, bir yaklaşım vardı, bu şu: Tabii, devlet makamları için bunu söylemedi ama iş hayatıyla ilgili şöyle bir içtihat vardı. Kadın ile erkek eşit koalfikasyona yani eşit özellikler gösteriyorsa sınavda erkeği tercih ettiğinde kadını neden tercih etmediğini kanıtlamak, açıklamak zorunda. Bunun ayrımcılık nedeniyle olmadığını kanıtlamak zorunda. Kanıtlayamadığı sürece bu durumda kadına karşı bir eşitsizlik muamele...

AYŞE NEDRET AKOVA (Balıkesir) – Çünkü bizde aynı eşit değerde olan insanlarda da erkek tercih edilebiliyor işe girişlerde. Yani hayatta gerçeğimiz bu. Şimdi, dediğiniz gibi böyle bir şey getirilebilse, Anayasa değil ama onun dışındaki uygulamalarda belki...

DOÇ. DR. OSMAN CAN (Devamla) – Peki, bu Anayasa'yla mı yapılır?

AYŞE NEDRET AKOVA (Balıkesir) – İşte, onu tartışalım.

DOÇ. DR. OSMAN CAN (Devamla) – Problem orada çünkü Anayasa'yla getirdiğiniz...

AYŞE NEDRET AKOVA (Balıkesir) – Veya yasalarla mı getirmek lazım?

DOÇ. DR. OSMAN CAN (Devamla) – Yasalarla getirmek en doğrusu çünkü yani hele hele bu kadar uzun bir mücadelenin ardından bir anayasa yapıp bu anayasayı ardından, beş sene sonra yeniden tartışmalı hâle getirmek de Türkiye'nin enerjisini boşa harcamak anlamına gelir. Ben Türkiye'nin enerjisini ekonomik gelişime, kültürel gelişime, entelektüel gelişime yoğunlaştırması ve dünyayla mücadeleye yoğunlaştırmasına harcamasını tercih ederim. Çünkü en ufak bir yerde bir Anayasa değişikliği meselesi dünyanın kıyametini koparabiliyor. Herkes bunun üzerinden bir siyasal pozisyon alıyor, iktidar muhalefete karşı gol atmaya çalışıyor, çok özür dilerim, muhalefet işte iktidara karşı belli bir çaba içerisine filan giriyor çünkü siyaset bu. Siyaset orada bir kulvar bulunduğu zaman haklı olarak bunu doldurmaya çalışacak ve bunun üzerinden kıyamet koparmaya çalışacak. Ama bence yani Anayasa yapılırken öyle bir anayasa da yapılmalı ki işaretleri versin, anayasal düzen çoğulculuştırılsın yani hiç kimsenin ya da belli kesimlerin ya da belli bir grubun değil de bütün toplumun orada temsil edildiği, kendisini bulabildiği bir yapı hâline gelsin, birbirini dengelesin yani toplumun dengesi anayasal denge hâline dönüşüversin ama ve böyle bir toplumsal sözleşme olduğu

zaman da artık anayasa meselesini tartışma dışına çıkaralım. Türkiye başka bir şeyler tartışsın. Bence bu Türkiye açısından çok önemli bir karar.

Şimdi, az önce bahsettiğimiz tarzda bir maddeyi Anayasa'ya koyduğumuz zaman, beş sene sonra biz bunu tartışmak zorunda kalacağız. Çünkü dediğim gibi...

AYŞE NEDRET AKOVA (Balıkesir) – Anayasa değil, belki başka maddeler de olabilir.

DOÇ. DR. OSMAN CAN (Devamla) – Yasalar...

AYŞE NEDRET AKOVA (Balıkesir) – Ama bunu da koymakta yarar var. Çünkü hep biliyorsunuz tercihler farklı kullanılıyor. Yani bu bir yol açılır da, böyle bir uygulama olursa kadınlar da kendilerini haklarını aramakta daha özgür hissedecek, hesap soracak belki bir yerde. Yani hesap sorulabilirliği...

DOÇ. DR. OSMAN CAN (Devamla) – Yani hesap sorulabilirliği sağlıyor hem de belli ölçülerde kadınların o fırsat eşitliğinden fiilen yararlanmasını da mümkün kılıyor. Alman Anayasa Mahkemesi Anayasa'da bu pozitif ayrımcılığa yönelik ifade 94 yılında gelmişti. Ondan önce böyle bir karar verdi. Bu karar toplumda çok ciddi bir şekilde pozitif yansıma bulunca bunun üzerine Anayasa değişti ve Anayasa bununla uyumlu hâle getirildi. Yani böyle bir talep yasalarla hazırlanabilir...

DİLEK YÜKSEL (Tokat) - Alman hukukunda mı var bu? Kim başvurmuş Anayasa Mahkemesine bu konunun düzenlenmesiyle alakalı?

DOÇ. DR. OSMAN CAN (Devamla) – Bireysel başvuruyla ilgili. İşe müracaat yapılmış. Bu işe yapılan müracaatta kadın-erkek ikisi eşit şartlara, eşit niteliklere sahip ama iş sahibi kadını değil erkeği tercih etmiş. Anayasa Mahkemesine geldiğinde Anayasa Mahkemesi diyor ki: "Kadınla erkeğin eşit olduğu özellikle Anayasa'da yazılıyor. Dolayısıyla toplumsal yapıyı da göz önünde bulundurduğumuz zaman iş hayatının da pratiklerini göz önünde bulundurduğumuzda kadının tercih edilmemesi cinsiyeti nedeniyle. Böyle bir karine geçerlidir."

DİLEK YÜKSEL (Tokat) - Türkiye'de de bireysel başvuru hakkı uygulamaya geçtikten sonra sanıyorum böyle talepler olacak. Belki Türkiye'de de böyle bir karar Anayasa değişikliğine...

DOÇ. DR. OSMAN CAN (Devamla) – Bireysel başvuru tabii ki temel hak ve özgürlüklerin hayata geçmesi açısından önemli bir şey ama benim kişisel kanaatim Anayasa Mahkemesinin bugünkü yapısı itibarıyla bunları tam anlamıyla karşılamaktan uzak olduğu yani daha pozitif bir noktada, kadın-erkek eşitliği konusunda daha duyarlı bir hâle geldi ama yeterli değil. Çünkü bütün toplumsal farklılıklar orada temsil edilmiyor, artı kadın sayısı 2 kişi var şu an. İki sene sonra tek kişiye inecek bu. Oysa kadınların sayısının orada daha da fazla olmuş olması gerekiyor. Bu yüzden hani kota meselesi, özellikle bu karar verici mekanizmalarda kadınların temsil edilmesi açısından önemli olabilir. Ama dediğimiz gibi, Anayasa'yı detaylarla boğmak da Türkiye'nin enerjisini belli ölçülerde

boşta çıkartabilir. Fakat yasalarla, yani özellikle o kota ve kadın-erkek eşitliğine ilişkin ilkesel ifadenin siyasete bir mesaj olması, bir bakış açısı vermesi sağlanabilir ve detaylar yasalara bırakılabilir.

BAŞKAN – Teşekkür ederiz.

AYŞE NEDRET AKOVA (Balıkesir) – Hakikaten çok faydalandık, teşekkür ediyoruz. Yani değişik bir açıdan Hocam aldınız.

BAŞKAN – Zaten çok geniş bir yelpazeyle çalıştı komisyonumuz. Bütün emeği geçen üye arkadaşlarımıza teşekkür ediyorum.

Kasım Bey, sorunuz olacak mı?

Buyurun.

MEHMET KASIM GÜLPINAR (Şanlıurfa) – Soru yok da, ben tabii işin uzmanı değilim ama Hocamla ben en baştan beri aynı fikirdeydim ama tabii bunu uzman olmayınca dile getirmek zor bir şey, özellikle kadınların ağırlıklı olduğu bir ortamda. Ama benim için mevcut durum son derece yeterli. Dediğiniz gibi Anayasa'ya koymakla daha nasıl bir adım ileri gidebiliriz, nasıl bir kazanım elde edebiliriz, gerçekten bu konuda benim tereddütlerim var açıkçası. Yani bu kadar uzman dinledik. Düşünüyorum, rapor hazırlayacağız ama ne yazabiliriz, ekstra ne yazacağız ki şu andaki kazanımdan, şu andaki durumdan bir adım ileriye gidelim? Ben açıkçası uzman da olmadığım için işin içinden çıkamadım. Artık Başkanım ile beraber, hep beraber değerlendireceğiz. Ama sizin görüşlerinize ben tamamen katılıyorum Hocam, ağızınıza sağlık diyorum.

DOÇ. DR. OSMAN CAN (Devamla) – Teşekkür ediyorum.

DİLEK YÜKSEL (Tokat) - Yalnız Hocam “kota” da diyor.

MEHMET KASIM GÜLPINAR (Şanlıurfa) – Şimdi, orada da bir görüşüm var. Şimdi, devlet kurumlarında kota... Şu şuna benzer: Tabii, yani ben yanlış anlaşılmasın, hep yanlış anlaşılmaktan korkuyorum, tabii, kadınların ağırlıkta olduğu bir ortamda. Kotadan ziyade tabii kadınların, özellikle devlet mekanizmasında yer alması gerçekten çok önemli. Ben geçende bir toplantıda söyledim, biraz itirazlar çoğaldı ama gerçekten ben bugüne kadar dinlediğim hemen hemen bütün sivil toplum örgütlerinin yüzde 80-90'ı hep kota konusu olduğu zaman direkt işi siyasete bağlıyorlar. Yani çok nadir ben de sivil toplum örgütlerinden, işte devlet mekanizmalarında, ne bileyim, valilik olabilir, müsteşarlık olabilir, başka kurumlarda “Bize kota sağlansın.” diye bir talep çok açıkçası net bir şekilde duymadım bugüne kadar; birkaç tanesi hariç, onları tenzih ederek.

Şimdi, tabii, şu anda kota uygulaması bana göre özellikle devlet mekanizmasında -siyasette belki olabilir ama- zorlama bir şey olabilir, benim şahsi fikrim. Çünkü bugün mesela bir müsteşar veya bir vali yapacağınız zaman, atayacağınız zaman kaç tane bayan vali adayı var yani gerçekten bu işi hakkıyla verecek? Bu şuna benzeyebilir ileride: Bir makama bir kişi talip oluyor ama siz de kota olduğu için mecburen onu atıyorsunuz gibi bir durum olabilir. Yani bu işi sırf bayan olduğu için “Bu

işe atayalım da, ya kota var, burada da nasılsa yüzde 50 kotamız var, yüzde 50 de bayan vali olsun.” dediğiniz zaman bu sefer devlet yönetiminde aksamalar olabilir. Yani o kalifiye olma işi, bu işin hakkını verebilme meselesi çok önemli. Yani ben “Bayanlar yapamaz.” anlamında değil ama mevcut şu andaki ülkenin durumunu göz önüne aldığımız zaman şimdi alttan gelen sonuçta bir kitle var. Müsteşarlığa doğru yürüyen, valiliğe doğru yürüyen, bugün kaymakam olan, kaymakam adayı olan ama sayı olarak düşündüğün zaman erkekler çok daha fazla.

DİLEK YÜKSEL (Tokat) – Çünkü girişte bir kota var.

MEHMET KASIM GÜLPINAR (Şanlıurfa) – Yok, girişte kota olduğunu ben düşünmüyorum.

DİLEK YÜKSEL (Tokat) – Girişte bir eşitsizlik var.

MEHMET KASIM GÜLPINAR (Şanlıurfa) – Eşitsizlik ama neden kaynaklanıyor? Ona, taleplere de bakmak lazım. Kaç tane bayan kaymakamlığa müracaat etti, kaç tane erkek müracaat etti, ona da bakmak lazım. Bir kere bu istatistikleri de çıkarmak lazım.

DOÇ. DR. OSMAN CAN (Devamla) – Ama kota konduğu zaman acaba müracaatlarda artış olur mu?

AYŞE NEDRET AKOVA (Balıkesir) – Hocam, ben sizlerden çok büyüğüm tabii. Ankara Hukuku bitirdiğimiz zaman ben hâkim olmak istedim. Tabii, o zaman kadınları tercihte yüzde 10 kota vardı.

DOÇ. DR. OSMAN CAN (Devamla) – Ama o zaman herhâlde.

AYŞE NEDRET AKOVA (Balıkesir) – Şimdi değişti ama neticede biz mesleğimizi avukat olarak devam ettirdik. Belki hâkim olacaktık o kota olmasaydı.

DOÇ. DR. OSMAN CAN (Devamla) – Resmî olarak mı?

DİLEK YÜKSEL (Tokat) – Başvurularda 8’i erkek, 8’i kadın bildiğim kadarıyla valilikte de.

AYŞE NEDRET AKOVA (Balıkesir) – Yalnız şu Alman Anayasa Mahkemesi kararı bana çok enteresan geldi. Onu bulma şansımız var mı Hocam?

DOÇ. DR. OSMAN CAN (Devamla) – Ben size iletebilirim, Almancasını iletebilirim ancak.

AYŞE NEDRET AKOVA (Balıkesir) – Biz tercüme ettiririz.

DOÇ. DR. OSMAN CAN (Devamla) – Ben şu noktaya değinmek istiyorum. Siyasette kadın kotası belki önemli ama siyaset dediğimiz şey milletvekili olma, işte siyasi partinin kurullarında belli bir pozisyon yaratma. Siyasi partilerin kendisi doğrudan doğruya siyasi parti olma suretiyle egemenlik kullanan organlar değil. Parlamentoya geldiğinde egemenlik kullanan organlara dönüşüyorlar ama Parlamento da yapacakları şey en fazla yasama faaliyetlerine katılmak. Yasama faaliyetleri de soyut kurallardan oluşuyor. Yani yasa soyut, genel, objektif, herkese uygulanabilir yasa çıkarmadığın zaman Anayasa Mahkemesi iptal eder. Onun için mecburen soyut olmak zorunda. Bununla yaratacağınız şey

ne kadardır kadın-erkek eşitliği konusunda? Yani sadece siyasete getirilecek olan pozitif bir kotasının toplumsal hayata etkisi ne kadardır? Yani televizyonlarda, ekranlarda belki görüntü, sait belki bir etkisi olabilir. Ama devlet kademelerinde kotasının daha fazla önemli olduğunu düşünüyorum ya da en azından kadın-erkek eşitliğinin...

MEHMET KASIM GÜLPINAR (Şanlıurfa) – İşte, benim söylemek istediğim de, Hocam belki yanlış anlaşıldı.

DOÇ. DR. OSMAN CAN (Devamla) – Müsaadenizle bir tamamlayayım, bir bağlantı kuracağım çünkü.

Şu nedenle: Hani temel hak ve özgürlükler açısından başta tercihim ortaya koydum, dedim ki: Devlet teşkilatını nasıl biçimlendirdiğiniz çok önemli, yoksa özgürlüklerin Anayasa'da yer aldığı değil. Devlet teşkilatı dediğimiz zaman biz özgürlükleri pratikte tehdit olabilecek, özgürlükleri ihlal edebilecek olan bir uygulamadan, devlet uygulamasından söz ediyoruz. Kadın-erkek eşitliğinin en fazla ihlal edildiği mekân burası zaten, uygulamalar. Şimdi, tam da uygulamalar konusuna o alanlarda, o mekânlarda, işte, valiliklerden tutun, daha alt kaymakamlıklara ya da işte onun dışında devlet yetkisini merkezde ya da...

AYŞE NEDRET AKOVA (Balıkesir) – HSYK...

DOÇ. DR. OSMAN CAN (Devamla) – HSYK tabii ki.

...yerelde devlet pratiği, devlet gücünü kullanan ve doğrudan doğruya hem kadın hem de erkek konusunda, erkek üzerinde etki yaratan mekânlar. O mekânlara biz bir kota uygulayıp ya da başka bir şekilde kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasını gerçekleştirdiğimiz zaman pratik hayatımızı ve kültürümüzü değiştirme imkânına sahip olabiliriz.

Yani o yüzden ben biraz sizden farklılaşıyorum, hatta tam tersine özellikle devlet mekânında bir şeylerin yapılması gerektiğini söyleyebilirim. Bu bir kota da olabilir ya da burada örneğin Alman Anayasa Mahkemesi kararından ilham alınarak bir şeyler yapılabilir.

AYŞE NEDRET AKOVA (Balıkesir) – Yani eşitler arasında tercih...

DOÇ. DR. OSMAN CAN (Devamla) – Tabii, eşitler arası. Yani kaymakamlığa 2 kişi müracaat ediyor, sınavlara giriyor ya da mülakata giriyor. İşte, erkek alıyor, kadın almıyor. Karine şu: “Eşitsizlik yaptınız, keyfilik yasağını çiğnediniz, ayrımcılık yasağını çiğnediniz. Çiğnemediğinizi kanıtlayın.” diye o devlet memuruna ya da işte o komisyon kimse ona soracaksınız. Eğer tatmin edici cevabı veremiyorsa seçim ya da atama iptal, onun yerine kadın gelecek. Bu bir tedbir olabilir. Ama özellikle devletin...

MEHMET KASIM GÜLPINAR (Şanlıurfa) – İşte, demek istediğim kota harici bir uygulama. Yani “kota” adı altında değil de. Yani “kota” dediğiniz zaman demin Nedret Hanım'ın da dediği gibi sırf kadın olduğu için bir yere getirmeyi doğru bulmuyorum.

AYŞE NEDRET AKOVA (Balıkesir) – Onu ben de istemem. Beni rahatsız eder yani.

MEHMET KASIM GÜLPINAR (Şanlıurfa) – Zaten bayanların çoğu istemez bunu.

DOÇ. DR. OSMAN CAN (Devamla) – Tabii “kota” demek sadece yüzde 10 kadın olduğu... “Kota” demek o kota çerçevesinde kadın destekleniyor ama kadın onun dışında da fırsat eşitliği çerçevesinde yarışa giriyor zaten. Yani ya kotadan girer ya da diğer alandan girer ama kota sadece bir avantaj sağlıyor.

MEHMET KASIM GÜLPINAR (Şanlıurfa) – “Teamülde bir uygulama var.” dedi. Ben onu ilk defa duyuyorum. Mesela, kaymakam sınavlarına girişte resmî olarak böyle bir şey yok ama demek teamül uygulaması var. Mesela, niye biz bunun için bugüne kadar hiç sesimizi yükseltmedik veya niye bu konuda hiç girişimde bulunmadık?

DOÇ. DR. OSMAN CAN (Devamla) – Bunun için bir kanun çalışması yeterlidir, Anayasa değil.

MEHMET KASIM GÜLPINAR (Şanlıurfa) – Böyle bir teamül olabilir mi? Herkes girsin yani bayanlar, isteyenler, bu işi, hakikaten o alanı bitiren ne kadar insan varsa girmesi lazım. Ben bu teamülü ilk defa duydum. Ama mesela sonuçta bize geliyorlar bu kaymakamlık mülakatına girecekleri zaman. İnanın, ben kendi memleketim açısından söylüyorum, 10 tane erkek geliyorsa 1 tane bayan geliyor. Hâkimlikte de keza öyle. Geçen mesela adli idari yargı sınavları oldu. yaklaşık 15 tane erkek arkadaş geldi, sadece 1 tane bayan geldi ve ben o bayan için de inanın bütün mücadelemi gösterdim. Bilmiyorum benim girişimimle mi oldu veya gerçekten hak ettiği için mi oldu, onu da bilmiyorum ama bayan şu anda kazandı yani hem de gayet iyi bir sıradan kazandı ve çok da mutlu oldum ben yani öbür arkadaşları hiç önemsemedim. Gerçekten çok mutlu oldum. Bir de yokluktan gelmiş bir insandı, özellikle bizim kırsal şartlarda... Gerçekten benim için sanki 15’i kazanmış gibi... Bunları ama teamül böyle bir şey varsa biz bunun için mesela mücadele edip bu konularda girişimde bulunmamız lazım. Bakanlık nezdinde mi, bakanların bir...

DİLEK YÜKSEL (Tokat) – Onu şöyle öğrenebiliriz: Son kaymakamlık sınavındaki sayılar istenebilir. Son mülakatta kaç kadın, kaç erkek kazandı, neden sorusu, son sınavdan bu öğrenilebilir.

AYŞE NEDRET AKOVA (Balıkesir) – Hocam teşekkür ederiz.

DOÇ. DR. OSMAN CAN (Devamla) – Ben teşekkür ediyorum.

BAŞKAN – Teşekkür ediyoruz. Bize Anayasa’da devletin yapılanmasıyla ilgili çok farklı bir bakış açısı sunduğunuz için istifade ettik. İnşallah, bundan sonraki süreçte de bu çalışmalarımız anayasa yapım sürecine yansır ve neticede ülkemizin önünü açacak, hep birlikte, herkesin temsil edildiği bir anayasayı birlikte yaparız diyorum.

Teşekkür ediyorum. Toplantıyı kapatıyorum.

Kapanma Saati: 15.24